

eralia slov.
1981), 2, 191—192

KRONIKA

Mineralogický lexikon V. Zepharovicha a jeho príspevok do topografickej mineralógie Slovenska (k 150. výročiu narodenia)

Zozbierať a spracovať dostupné údaje do topografickej mineralógie Rakúsko-Uhorska podujal univerzitný profesor, mineralóg geológ Viktor Ritter von Zepharovich (1830—1890). Zo storočného obdobia (1790—1890) zozbieral dostupné písomné správy nerastoch v monarchii a spracoval ich vo ne trojzväzkového diela Mineralogisches von für das Kaiserthum Österreich (1859, 1893). Bolo to základné, východiskové pre ďalšie špeciálne topograficko-mineralogické práce.

V. Zepharovich sa narodil 13. apríla 1830 vo Viedni. V rodnom meste začal študovať aj na Univerzite a odtiaľ prešiel na Banskú akadémiu v Banskej Štiavnici. Po jej absolvovaní pôsobil v rokoch 1852—1857 ako geológ v Ríšskom geologickom ústave vo Viedni. Roku 1857 ho vymenovali za profesora mineralógie Univerzite v Krakove, roku 1861 v Štátskom Hradci a potom roku 1864 na univerzite v Prahe. Po rozdelení pražskej univerzity v roku 1882 prešiel na nemeckú univerzitu a tam pôsobil až do svojej smrti roku 1890.

Pri spracúvaní lexikonu sa V. Zepharovich opierať vtedy najvhodnejšieho usporiadania nerastov podľa druhov. Väčšinou používal názvy a najnovšie názvy minerálov, ktoré vtedy A. Kenngott (1853) pri spracúvaní svojho (1823) mineralogického systému, a ktoré neskôr uverejnené v práci Über die Resultate mineralogischer Forschungen. Minerály, ktoré sa vyskytujú ako nerastotvorné, uvádzal V. Zepharovich iba v tých prípadoch, ak mali praktický význam alebo vzbudzovali mimoriadny záujem zberateľov. Pri údajoch o kryštalografických tvaroch nerastov v prípadoch, kde to pokladal za dôležité, použil Naumannove značky. Pri užívaní rozsiahlejších správ sa V. Zepharovich obmedzoval hlavne na mineralogickú charakteristiku výskytu, paragenézu, pseudomorfne útvary a geologické poznatky.

Prvý zväzok Zepharovichovho mineralogického lexikonu, v ktorom spracoval mine-

ralogickú literatúru z obdobia 1790—1857, vyšiel roku 1859 vo Viedni. Za ďalších pätnásť rokov boli nerasty na území Rakúsko-Uhorska predmetom intenzívnejších výskumov ako do vydania I. zväzku Zepharovichovej topografie, a tak sa mineralogická topografia monarchie kvantitatívne a kvalitatívne zdokonalila. Dôležité príspevky pre topografiu poskytli systematické výskumy v múzeách a laboratóriách, ktoré nielenže obohatili topografiu o pomerne veľké množstvo nových nerastov a nálezísk, ale mnohokrát rozšírili zaujímavé paragenetické a mineralogické údaje o výskytoch a zaznamenali mnohé podstatné opravy starších určení a lokalizácie.

V druhom zväzku mineralogickej topografie sa V. Zepharovich rozhodol spracovať najnovšie poznatky o nerastoch monarchie z rokov 1858—1872. Takmer úplne spracoval dostupnú literatúru, vylúčil mnoho detailov, a tak sa mu opäť podarilo podať ucelený prehľad dovtedajších poznatkov o nerastoch. V podrobnostiach odkazuje na príslušnú literatúru, hlavne na dovtedy existujúce chemické analýzy, o ktorých sa v prvom zväzku iba zmienoval. V druhom zväzku použil pri starších analýzach učebnicu C. T. Rammelsberga (1860). Väčšiu pozornosť venoval aj minerálom, ktoré boli dôležité ako komponenty hornín, aj keď to pre mineralogický lexikon nebolo také žiadúce.

Do druhého zväzku lexikonu opäť prispeli V. Zepharovichovi aj jeho osobní priatelia a spolupracovníci rukopisnými správami o nerastoch monarchie, a tak tento zväzok obohatili o ďalšie cenné príspevky a mnohé jedinečné a dôležité pozorovania.

V ďalších rokoch V. Zepharovich zhromažďoval materiál pre tretí zväzok lexikonu. V roku 1890, takmer pred dokončením diela, zomrel. Aby sa jeho veľké dielo završilo, vyzval Zepharovichovho nástupcu na univerzite F. Beckeho, aby rukopis doplnil a vydal. Becke sa na túto úlohu podujal, lebo zanechané rukopisné poznámky boli výsled-

kom nesmiernej a únavnej zberateľskej práce. Podrobne preštudoval Zepharovichov rukopis, doplnil ho poznámkami z najnovšej periodickej literatúry a literatúrou za roky 1874—1890, ktorú už bol Zepharovich z väčšej časti zoradil. V lexikone Becke nevyznačil osobitne časti textu, ktoré spracoval sám, ale pripojil niekoľko kritických poznámok označených značkou (Be). Pri zostavovaní lexikonu sa prevažne pridržal Zepharovichovho rukopisu a jeho prvých dvoch zväzkov. Zmeny urobil len tam, kde to spojitost s novými poznatkami nevyhnutne vyžadovala, a zaviedol dve nové heslá *fassait* a *zinwaldit*.

Počas tlače predchádzajúcich zväzkov zbieral Zepharovich najnovšie správy a zostavil ich vo forme dodatkov. Dodatok v treťom zväzku chýba, Becke ho vynechal úmyselne, lebo sa zameriaval na generálne registre nálezísk a nerastných názvov zo všetkých troch zväzkov a opravy chýb v registroch prvých dvoch zväzkov. Zdokonalil ich tým, že na bližšiu orientáciu určil lokalitu dvoma susednými miestami, z ktorých aspoň jedno možno pokladať za známe a možno ho ľahko nájsť aj na menších mapách.

Pri dokončovaní Zepharovichovho lexikonu Beckemu účinne pomáhala vdova Melania Zepharovichová, a to najmä pri zostavovaní registrov. Sledovala dokončovanie tretieho zväzku a dala podnet na jeho vydanie (to umožnila Akadémia vied vo Viedni zo základiny V. Zepharovicha).

V. Zepharovich trojzväzkovým mineralogickým lexikonom významne prispel aj do mineralogickej topografie Slovenska. Údaje o slovenských náleziskách čerpal prevažne zo známych topografických prác o uhorských

nerastoch od banskobystrického profesora a riaditeľa vyššej evanjelickej dievčenskej školy Christiána Andreja Zipsera (1817) a kustóda mineralogických zbierok Národného múzea v Budapešti Jozefa Jónása (1820), rodáka z Banskej Štiavnice. V. Zepharovich sa odvolával aj na prácu geológov Ríšskeho geologického ústavu vo Viedni Franza Rittera von Hauera a Franza Foetterleho (1855), ďalej na prvú mineralógiu monarchie od Gustava Leonharda (1843) a prácu Ludwika Zejsznera (1850). Cenné poznatky pri zostavovaní lexikonu mu poskytovali práce A. Breithaupta (1849), E. v. Fellenberga (1862), J. E. v. Fichtela (1791, 1794), P. Grotha (1878), W. Haidingera (1843, 1845), J. F. L. Hausmanna (1847), A. Kengotta (1844, 1855), F. Mohsa (1839), F. v. Vivenota (1869), J. G. Walleriusa (1781, 1783), ako aj drobné správy ďalších mineralógov, roztrúsené v rozličných ročenkách. Písomné správy mu poskytli aj jeho osobní priatelia, najmä J. Pettko (1855) o mineráloch v Banskej Štiavnici a okolí, S. Huss (1856) o mineráloch v Dobšinej a Ch. A. Zipser (1856) o ďalších nových mineráloch Gemera.

Už spomenutá Zipserova topografickomineralogická rukoväť Uhorska bola pre V. Zepharovicha najbohatším prameňom poznatkov o gemerských nerastoch.

Viktor Zepharovich sa svojím veľkým dielom zapísal medzi významné osobnosti mineralogickej vedy v 19. storočí. Slovenskej mineralógii poskytol údaje o výskytoch a náleziskách minerálov takmer na 200 lokalitách.

I. Herčko

MINERALIA SLOVACA — časopis Slovenskej geologickej spoločnosti a slovenských geologickoprieskumných organizácií, ročník 13, číslo 2, apríl 1981.

Vydáva Geologický prieskum, n. p., 052 80 Spišská Nová Ves v n. p. ALFA, vydavateľstve technickej a ekonomickej literatúry, Hurbanovo nám. 3, 893 31 Bratislava, tel. 3314 41 až 45.

Adresa redakcie: Geoprieskum — Mineralia slovaca, p. p. A-21, Jesenského 6, 040 51 Košice, tel. 20953. Vedúci redaktor: Ing. Ján Bartalský, CSc., zástupca: RNDr. Pavol Grečula, CSc. Registračné číslo: SÚTI 9/11. Vychádza 6-krát ročne. Tlačia Východoslovenské tlačiarne, n. p., Svermova 47, 040 67 Košice. Objednávky adresujte redakcii časopisu. Imprimované dňa 27. 3. 1981. Cena jedného čísla Kčs 15.—, ročné predplatné Kčs 90.—. Subscriptions and correspondence concerning advertisements be sent to SLOVART Ltd., Leningradská 12, 896 26 Bratislava.

The Mineralia slovaca is also available on an exchange basis. For details please write to the Editor Mineralia slovaca, P. O. Box A-21, 040 51 Košice, Czechoslovakia.

© ALFA, vydavateľstvo technickej a ekonomickej literatúry, Bratislava 1981.